

Araştırma Makalesi

19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Suçla Mücadele

Gülbüz ÖZDEMİR

Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi
gozdemir@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6237-1507

Muhammed AYAZ

Emniyet Genel Müdürlüğü
ayazmuhammed336@gmail.com, ORCID: 0009-0006-8991-8476

Öz

Osmanlı Devleti'nin çok etnikli ve çok kültürlü yapısı bağlamında, güvenlik ve düzenin sağlanması yapısal bir zorluk teşkil etmiştir. Özellikle merkezi otoritenin aşınması, askeri disiplinin bozulması ve güvenlik güçlerinin (özellikle Yeniçeri Ocağı'nın) kurumsal yozlaşmasıyla devletin düzeni asayiş sağlama kapasitesi büyük zarar görmüştür. Düzenin bozulması, asker, sivil ve yabancılar gibi toplumun farklı kesimlerinde suçun artmasına ve suç türlerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Buna karşılık Osmanlı Devleti, özellikle 19. yüzyıl boyunca asayiş sistemlerini reformlarla modernleştirmeyi amaçlayan bir dizi yasal ve idari düzenleme yapmıştır. Ancak, dönemin mali, siyasi ve kurumsal krizleri, bu girişimlerin etkinliğini sınırlamış ve sürekli bir düzenleyici adaptasyon döngüsü gerektirmiştir. Bu çerçevede *Zaptiye Müşirliği* ve *Zaptiye Nazırlığı* gibi üst yapılar altında *zaptiye (polis) teşkilatı* kurulmuş ve yargı altyapısında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çalışma, 19. yüzyıl Osmanlı'sının asayiş ve güvenliğine zarar veren suçlarla mücadele stratejisini; bu kapsamda gerçekleştirilen düzenlemeler ile oluşturulan kurumsal yapıları incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl, asayiş, suç, suçla mücadele
JEL Sınıflandırma Kodları: N45, P16, D73

Fighting Crime in the 19th Century Ottoman Empire¹

Abstract

In the multi-ethnic and multi-religious Ottoman Empire, maintaining internal security and public order was a constant challenge, especially during times of weakened central authority. The decline of military discipline and corruption within security forces—particularly the Janissaries—undermined the empire's ability to control crime. This led to a rise in offenses committed by soldiers, civilians, and foreigners alike. In response, the 19th-century Ottoman state initiated legal and administrative reforms to modernize its security and penal systems. However, these reforms were often hampered by financial and political instability, requiring continual adjustments. Key developments included the establishment of new policing bodies like the *Zaptiye Müşirliği* and *Zaptiye Nazırlığı*, and reforms in the judiciary and prison systems. This study explores the empire's efforts to combat crime during this period, focusing on the various regulations, institutional changes, and strategies implemented to address threats to public order and internal security across its diverse population.

Keywords: Ottoman State, 19th century, public order, crime, fight against crime
JEL Classification Codes: N45, P16, D73

¹ Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 18.06.2025 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 11.01.2026

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Özdemir, G. ve Ayaz, M. (2026). 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde suçla mücadele. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 194-224. doi: 10.18074/ckuiibfd.1722256

1. Giriş

Osmanlı Devleti, üç kıtaya yayılan coğrafyasında yüzyıllar boyunca çok sayıda farklı etnik, dini ve mezhebi unsuru bir arada barındırmış; bu yönüyle tarihi süreçte çok kültürlü ve çok kimlikli bir devlet yapısı geliştirmiştir. Bu çok unsurlu yapı, Osmanlı toplumuna kültürel, toplumsal ve idari anlamda önemli kazanımlar sunmakla birlikte, aynı zamanda toplumsal düzen açısından potansiyel olarak gerilim ve sorunların doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple farklılıkların iç içe yaşadığı bu yapıda, asayiş ve düzenin korunması ve oluşabilecek suçlarla mücadele edilmesi, Osmanlı Devleti'nin tarih boyunca üzerinde önemle durduğu meselelerden biri olmuştur.

Osmanlı tarihinde düzen ve asayişin sağlanması sürecini, genellikle *klasik* ve *modern* olmak üzere iki ana dönem altında incelemek mümkündür. Klasik dönemde, özellikle kuruluş ve yükselme safhalarında, merkezi otoritenin güçlü yapısı sayesinde suç oranlarının görece düşük olduğu ve asayişin sağlanmasında başarılı bir modelin uygulandığı görülmektedir.

Gerileme dönemine girilmesiyle birlikte, Osmanlı merkezî otoritesinin zayıflaması, askerî yapısının bozulması² ve çeşitli iç ve dış krizlerin ortaya çıkması, asayiş ve düzeni ciddi şekilde sarsmış; suçla mücadele mekanizmaları etkinliğini kaybetmiş ve suç oranlarında ciddi artış yaşanmıştır. Bu bağlamda yaşanan krizlere son vermek ve düzeni sağlayabilmek için yeni çözüm yolları aranmaya başlanmış ve bu amaçla birçok çaba ortaya konulmuştur. Ancak düzeni sağlamakla görevli askeri yapılarda (özellikle yeniçerilerde) artan yozlaşma³, özellikle devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde önemli bir engel olarak belirmiş (askerin siyaset ve toplum üzerindeki artan etkisi sebebiyle) ve çabaların etkinliğine zarar vermiştir. Kısacası gerileme döneminde yaşanan sorunlara, asayiş ve düzeni sağlamakla görevli askerlerin yozlaşmasının eklenmesi, asayiş ve güvenliğin bozulmasını hızlandırmış ve farklı nitelikteki suçların ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti bir yandan çok yönlü krizlerle baş etmeye çalışırken, diğer yandan asayiş ve güvenliğin sağlanması bağlamında karşı karşıya kaldığı sorunlar ciddi boyutta derinleşmiştir. Asker, sivil ve yabancı unsurların karıştığı suçlar artmış ve kamu düzenini doğrudan tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır. Bu sebeple 19. yüzyıl, Osmanlı'da merkezî otoritenin yeniden tesis edilmesi, yönetim yapısının modernleştirilmesi ve güvenlik sisteminin yeniden oluşturulması açısından kritik bir dönem olmuştur. Bu yüzyıl, suçla mücadele açısından güçlü merkezi otoritenin yeniden inşasının, yönetim mekanizmalarının

² Osmanlı'da düzenin bozulması için bkz.: Sönmez, H. M. (2015). *Osmanlı Devleti'nin Çöküş Nedenleri*. Tarih Kritik Dergisi. 1(1), 49-52.

³ Bkz.: Akdağ, M. (1947). *Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu*. AÜDTCF Dergisi. 3, 295-300.

modernleştirilmesinin ve yeni bir asayiş sisteminin kurulmasının zorunlu olduğunun anlaşıldığı bir dönem olmuştur.

19.yüzyıl bağlamında, II. Mahmut Dönemi'nde başlatılan reform ve modernleşme hareketleri önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu bağlamda devrim niteliğinde en önemli reform ve icraat Osmanlı için kronik bir sorun haline gelen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması olmuştur⁴. II. Mahmut'un başlattığı süreç ve arkasından Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti'nde modernleşme süreci kurumsal bir nitelik kazanmış; suçla mücadele ve asayişin sağlanmasına yönelik kapsamlı yasal ve yapısal bir değişim süreci başlatılmıştır. Bu dönemde klasik asayiş sisteminin unsurları olan yeniçeriler, kadılar ve yerel güçlerin yerini, farklı nitelikte modern kolluk kuvvetleri almıştır. Bu çerçevede önce *Zaptiye Müşirliği* ve daha sonra *Zaptiye Nazırlığı* gibi üst yapılanmalar eşliğinde *zaptiye (polis) teşkilatları* kurulmuştur. Yine suçların tanımlanması ile suçluların yargılanma ve cezalandırılması süreçlerinde modern hukuk sistemine geçiş yönünde önemli adımlar atılmış; yargı ve cezaevi altyapılarında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde zararsız gibi görünen kapitülasyonlar ve bu çerçevede verilen imtiyazlar⁵, gerileme döneminde devletin zayıflayan siyasi, askeri ve idari yapısı sebebiyle kötüye kullanılmaya başlanmıştır⁶. Bunun sonucu olarak, özellikle sefaretlerin himayesinde olan yabancı uyruklular arasında suç işleme eğilimi giderek artmış; Osmanlı'da suç uluslararası bir boyut da kazanmıştır. Dolayısıyla 19. yüzyılda kamu düzenindeki sorunlar, sadece iç dinamiklerle değil, dış etkilerle de derinleşmiş; buna karşılık asayiş ve düzenin yeniden tesisi yönündeki çabalar çok daha fazla önem kazanmıştır.

Bu çalışmada, modernleşme sürecinin bir parçası olarak, 19. yüzyıl Osmanlı'sında asayiş ve güvenlik alanındaki dönüşümü; suçla mücadele yaklaşımı ve mücadele süreci; asayiş ve düzenin yeniden inşasına yönelik reform girişimleri ve bu kapsamda geliştirilen yasal ve kurumsal yapıların gelişimi ele alınacaktır. Çalışmada 19. yüzyılın seçilmesinin temel sebebi, bu dönemin hem Türk modernleşmesinin başlangıcı olması hem de Osmanlı'da asayiş ve düzenin sağlanması konusunda modern yasal ve yapısal düzenlemelerin gerçekleştirildiği bir dönem olmasıdır.

⁴ Ayrıca bozulma ve yozlaşmanın geldiği boyutu göstermesi bağlamında Yeniçeri Ocağının kaldırılması süreci (Vaka-ı Hayriye) için bkz.: Beydilli, K. (2012). *Vaka-i Hayriye*.TDV İslâm Ansiklopedisi. 42, 454-457 (<https://islamansiklopedisi.org.tr/vaka-i-hayriyye>, Erişim Tarihi: 06.10.2025).

⁵ Kapitülasyonlar ve sağladığı imtiyazlar için bkz.: Pamir A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri. *AÜHF Dergisi*, 2, 79-119.

⁶ Bkz.: Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış. *AÜ OTAM Dergisi*, 6 (6), 325-341.

Bu çerçevede, öncelikle *suç* kavramına ilişkin teorik bir çerçeve sunulacaktır. Ardından, 19. yüzyıl Osmanlı'sında asker, sivil ve yabancı uyruklu kişilerin karıştığı suçlar ortaya konulacaktır. Son olarak ise 19. yüzyılda bu suçlara karşı mücadele yöntemleri ele alınacak; bu kapsamda *Zaptiye Müşirliği*, *Zaptiye Nazırlığı* gibi asayiş kurumlarının oluşturulması, gelişim süreci ile cezaevi ve yargı sisteminin kurumsal gelişimi incelenecektir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Suç ve Suçlu Kavramları

Suç, varoluşundan beri insanlığı takip eden bir gerçekliktir. *Suç*, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin ikinci basamağındaki *güvenlik ihtiyacı*na ve dolayısıyla toplumsal hayata zarar veren bir olgudur. *Suç*, bireysel anlamda kişi haklarının ve toplumsal anlamda kamu düzeninin korunması açısından üzerinde önemle durulması gereken kritik bir olgudur. Bu öneminden dolayı *suç*, tarihin her döneminde üzerinde düşünülen ve çeşitli şekillerde ele alınan temel bir konu olmuştur. Bugün de nesnesi insan ve toplum olan tarih, hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplinin kesişim noktasında yer almaktadır.

Suç kavramı Türkçe sözlükte, “1. *Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış*. 2. *Yasalara aykırı davranış, cürüm* (sozluk.gov.tr).” şeklinde tanımlanmaktadır. Literatüre bakıldığında ise daha çok hukuki mahiyetiyle kullanıldığı görülmektedir. Hukuki yaklaşıma göre en genel anlamıyla *suç*, *toplumda hukukla korunması gereken değer ve hakların bireyler tarafından ihlal edilmesi durumu* olarak ifade edilmektedir (Göver ve Şenol, 2021, s. 194). Ancak *suç* olgusunun, örf, adet ve ahlak kuralları gibi toplumsal değerlerle de yakından ilişkili olduğundan, sosyolojik açıdan da önemli olan bir yanı vardır. Yani *suç*, suçu işleyen açısından bakıldığında salt hukuki ve bireysel bir olgu iken, kaynağı ve sonuçları itibarıyla sosyolojik bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası *suç*, Durkheim'in (1983) ifadesiyle, dinamik bir yapıda olan toplumsal hayatta hukuki sonuçları olan bir olgudur. *Suçlu* ise sadece kanunları çiğnediği için cezalandırılan kişi değil, aynı zamanda toplumsal kurallara aykırı davranan, toplumsal düzeni bozucu eylemleri gerçekleştiren ve toplumca etiketlenerek dışlanan kişi olarak da görülmektedir (Becker, 1963, s. 35). Dolayısıyla *suç* ve *suçlu* hem hukuki hem de sosyolojik yönü olan birer kavram olarak öne çıkmaktadır. Hatta klasik ekolle başlayıp modern kuramlarla devam etmiş olan çalışmalar, *suç* ve *suçlu* davranışlarının psikolojik, sosyolojik, çevresel ve hatta biyolojik birçok farklı faktörle ilişkili olabileceğini ortaya koymuşlardır.

2.2. Asayiş ve Kolluk Kavramları

Asayiş kelimesi, Arapça kökenli olup en genel anlamıyla *düzen, huzur* olarak tanımlanabilir. Türkçe sözlükte “*Bir yerin düzen ve güvenlik içinde olması*” (sozluk.gov.tr) şeklinde ifade edilmektedir. Literatürde ise genel anlamıyla *asayiş*,

bir yerde suçun önlenerek korku ve kaygı verici hiçbir şeyin kalmaması ve kamu güvenliğinin sağlanması durumunu anlatmaktadır. Ayrıca asayiş, devletin ve kamu düzeninin şekillenmesinde önemli bir işleve sahip olup, devletin toplum üzerindeki otoritesini güçlendiren araçlarından birisidir. Kavrama Osmanlı Devleti açısından bakıldığında ise; *asayiş*, devletin temeli olduğuna inanılan adaletin sağlayıcı unsuru olarak görülmüştür. Zira Osmanlı'ya göre asayiş olmadan ve düzen kurulmadan adaletin gerçekleşmesi mümkün değildir (Ortaylı, 2000, ss. 122-128).

Günümüzde *polis* ya da *emniyet gücü* anlamında kullanılmakla olan *kolluk* ise sözlük anlamı olarak “*Teftiş veya güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan asker, polis veya jandarma topluluğu*” (sozluk.gov.tr) şeklinde ifade edilmektedir. Yani güvenlik güçlerinin oluşturduğu *birlik* anlamındadır. Osmanlı'da ise *kolluk* kavramına daha kapsamlı bir anlam yüklenmiştir. Osmanlı kamu düzeninde *kolluğun*, *önleyici* ve *adli kolluk* olmak üzere iki işlevi bulunuyordu. Osmanlı klasik döneminde *kolluk* görevini genel olarak yeniçeriler, subaşılar, bostancılar ve yerel güçler yürütürken, 19. yüzyıldan sonra bu görev zaptiye, polis, jandarma gibi modern yapılara devredilmiştir (Reyhan ve Sert, 2021, ss. 410-412).

2.3. Suçla ve Suçlularla Mücadele Kavramları

Devletin varlık sebebi olarak korunması gereken kamu düzeni, başta toplumun can ve mal güvenliği olmak üzere bütün hakların korunmasıyla yani asayişin sağlanmasıyla, o da nihayetinde *suçla mücadeleyle* sağlanabilir. Suçla mücadelede devlet, kanunlarla hukuki çerçeveyi oluştururken, fiili mücadeleyi ise *kolluk kuvvetleriyle* yürütmektedir. Bu kapsamda devlet, suçu tanımlamak, yargı ve infaz teşkilatını kurmak ve en önemlisi suçu önleyici ve suçluyu topluma kazandırıcı tedbirler almak gibi bir dizi aşamayı kapsayan suçla mücadele politikaları oluşturmak zorundadır (Foucault, 2000, ss. 179-181).

Suç olgusu, tarih boyunca toplumların en önemli sorunlarından biri olmuştur. *Suçla* ilgili pek çok çalışma yapılmış ve nihayetinde birçok politika, yaklaşım ve yöntem üretilmiştir. *Suç* olgusu, günümüzde de toplumların en önemli sorunlarından birisi olmaya devam etmektedir. Günümüzde suçla mücadelede bütüncül bir yaklaşımın benimsenmiştir. Bu yaklaşım hem birey haklarının korunması hem de toplumsal barışın sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Ortaya konulan bütüncül yaklaşım, kurumlar arasında iş birliği yapma, suçun sebeplerini öğrenme ve önleme ekseninde *önleyici*, *iyileştirici* ve *adli* faaliyetler şeklinde yürütülmektedir. Bu bağlamda suçu önlemek amacıyla eğitim, sosyal destek programları, güvenlik önlemleri gibi *önleyici faaliyetlerin* yanı sıra, suç işlendikten sonra da soruşturma ve yargılama ile ilgili *adli faaliyetlere* müracaat edilmektedir. Suçluların ıslahında ise eğitim, meslek edindirme, psikolojik destek vb. *iyileştirme faaliyetleri* uygulanmaktadır. Bu faaliyetler ise suçun önlenmesinden cezalandırılmasına kadar birçok uğraşmayı içermektedir (Görgülü, 2021, ss. 61-64).

3. Osmanlı Devleti’nde Suç Türleri ve Suçla Mücadele

3.1. Osmanlı’da Suç ve Suçlu Algısı

Üç kıtada yüzyıllar boyu hüküm süren Osmanlı Devleti, hiçbir ayrım gözetmeksizin topraklarında yaşayan insanların can, mal ve namus güvenliğini dokunulmaz ve kutsal kabul etmiştir. Onları koruyabilmek için her zaman *suç ve suçlularla mücadele* konusunu önemsemiş ve bu amaca yönelik her türlü tedbiri almaya çalışmıştır (Aksın ve Maral, 2016, ss. 819-820).

Osmanlı’nın suç ve suçlularla mücadele tarihi, klasik ve modern olmak üzere iki dönemde ele alınabilir. Her dönemi de kendi içinde kategorilere ayırmak mümkündür. Örneğin klasik dönem, İstanbul’un fethinden önce ve sonra şeklinde iki dönem olarak değerlendirilebilir. Osmanlı klasik döneminde *suç ve suçla mücadele*, genel olarak örfi hukuku da içeren şekilde İslam hukukuna göre düzenlenmiştir. *Suçlu* ise sadece kanun dışı eylemleri yapan birey değil, aynı zamanda toplum düzenine aykırı hareket eden kişi olarak görülmüştür. Bu durum, suçun bir yönüyle bireysel bir sorumluluk olmasının, diğer yönüyle de toplumsal bir tehdit olarak algılanmasının bir sonucudur (Yıldız, 2012). Bu sebeple Osmanlı’da suçun cezalandırılması, esas olarak toplumun huzur ve güvenliği için suçun bir daha işlenmemesi amacına göre şekillenmiştir. Örneğin örfi hukuka aykırı davranışlar *kabahat* olarak görülüp basit cezalar verilirken, toplumsal yönü olan ve kamu düzenine zarar veren eylemlere ise genelde caydırıcı ağır cezalar uygulanmıştır. Bu kapsamda temel karakteri *önleme* ve *caydırıcılık* olan sürgün, dövme, ölüm gibi bedenî cezalar öne çıkmıştır (Öztürk, 2014, ss. 74-75; Ekinci, 2004, s. 161).

Türk modernleşmesinin başladığı 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti’nde her açıdan yeni bir dönem başlamış; *suç* ve *suçlu* algısında önemli bir değişim yaşanmıştır. Suçu, işlenmeden önleme, caydırma ya da suçluyu ıslah ve topluma kazandırma anlayışı, farklı bir bakış açısıyla 19. yüzyılda da önemsenmiş ve reform çalışmalarına yön vermiştir. Devleti ve kamu düzenini yeniden inşa etmek ve iyileştirmelere gitmek amacıyla ilan edilen Tanzimat Fermanı⁷, dönemin *suç* ve *suçlu* algısını; “tüm vatandaşların can, mal ve namus güvenliği sağlanacağı” ve “kimseye yargılanmadan ceza verilmeyeceği” şeklinde özetlemiştir. Yine Osmanlı’nın en önemli sorunlarından biri olan rüşvetle ilgili olarak Fermanda, “rüşvetin ortadan kaldırılması” ilkesi kesin bir şekilde ifade edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle farklı kurumlar tarafından yürütülen asayiş uygulamaları İstanbul’dan başlayarak merkezi bir yaklaşımla tekrardan ele alınmış ve bu amaçla merkezi otoritenin kontrolünde olan modern bir teşkilat yapısına ihtiyaç duyulmuştur (Sönmez, 2006, ss. 200-201).

⁷ Tanzimat Fermanı için bkz.: Tanzimat-Fermani-Orjinal-Metin.pdf / Erişim Tarihi: 15.10.2025.

Bu yeni anlayış çerçevesinde Tanzimat Döneminde, asayiş ve düzenin sağlanması amacıyla ceza hukukuna, mahkemelere ve cezaevlerine ilişkin bir dizi yeni düzenleme yapılmıştır (Çimendere, 2025, ss. 38-41). Örneğin 1871 *Islahhaneler Nizamnamesi* ile cezaevlerinin kurumsallaşması, cezalandırma sisteminin değişmesi ve bedene yönelik cezaların yerini ağırlıklı olarak *hapis cezasının* alması amaçlanmıştır (Öztürk, 1999, ss.190-191). Kısacası klasik dönemdeki *suç* tanımlarında İslam Hukuku esas alınırken, 19. yüzyıldan itibaren bir eylemin suç sayılmasında -modern bir anlayışla- salt bireye ve topluma verdiği zararın esas alındığı yeni bir süreç başlamıştır.

3.2. Suçla ve Suçlularla Mücadele

Osmanlı Devleti, gerileme döneminden 19. yüzyıla kadar geçen sürede büyüyen ve kronikleşen birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bunun bir sonucu olarak, asayiş ve düzeni tehdit eden farklı suç şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu suçlara karşı tedbirler alınmaya ve mücadele yöntemleri geliştirmeye çalışılmıştır. Eskiye dönüştürmeye dönük alınan ilk tedbirlere rağmen, düzen ve asayişe zarar veren eylemler devam etmiştir. İstanbul ve taşrada disiplinsiz, kontrolsüz ve başıbozuk kalan eski askerler, ocaktan atılanlar ve hatta muvazzaf askerler bile birer suç unsuru haline gelmişlerdir (Kavaklı Kundakçı, 2017, S.26). Hatta bozulan düzenin oluşturduğu kargaşa ve belirsizlik ortamında sivil ve yabancı uyruklu kişilerin de suça eğilimleri artmıştır (Aksın ve Baytimur, 2018). Yabancı uyruklu kişiler, kapitülasyonlarla elde ettikleri imtiyazların arkasına sığınarak, adi suçların yanı sıra siyasi ve örgütlü suçlara da yönelmişlerdir (Erdinç, 2020; Tarihte Polis, t.y., s. 3).

Osmanlı gerileme döneminde hem İstanbul'da hem de merkezi otoritenin zayıf olduğu taşrada artan suçlara karşı mücadelede birçok girişimlerde bulunulmuştur. Ancak suçla ve suçlularla mücadelede ortaya konulan çabaların yetersiz olduğu ve yeni adımların atılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu açıdan 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için bir dönüm noktasıdır. Özellikle Tanzimat döneminde eski yöntemlerle suçla mücadele edilemeyeceği görülmüş; asayiş ve düzeni sağlama amacıyla, döneme egemen olan yeni *suç ve suçlu algısının* şekillendirdiği yeni reformlar, hukuki ve yapısal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Sönmez, 2006, s. 200). Kısacası 19. yüzyılda, Osmanlı coğrafyasında işlenen suçların niteliği, özellikle suçu işleyenlerin *asker, sivil* veya *yabancı* kişi olmalarına göre farklılaşmış⁸ ve suçla mücadele yöntemleri buna göre değişiklik göstermiştir.

Osmanlı'da suçla mücadeleyi, genel olarak *askeri, sivil* ve *yabancı* suçlularla mücadele başlıkları altında ele almak mümkündür.

⁸ Bu suç türlerine örnek için bkz.: Yancı, Ü. (2023). Suç Cetvelleri Verilerine Göre Osmanlı Devleti'nde Suç ve Suçlular: Sivas Vilayeti Örneği (R.1329 / M.1913-1914). Tarih ve Gelecek Dergisi. 9 (2), 258-297.

3.2.1. Askerî⁹ Suçlularla Mücadele

Osmanlı Devleti, gerileme döneminde toprak kaybı, toprak düzeninin bozulması, mali sıkıntılar, yeni düzenlemelerin uygulanma zorluğu, iç isyanlar ve Batılı devletlerin iç işlerine karışmaları gibi birçok olumsuzluklara maruz kalmıştır (Sönmez, 2015). Yaşanan bu olumsuzluklar, aynı zamanda orduda disiplinsizliğin artmasına, asayişini sağlamakla görevli askeri kişilerin (*yeniçeri, subaşı ve sipahi* gibi) yozlaşmasına ve dolayısıyla askerlerin suç teşkil eden hukuk dışı eylemlere yönelmesine ortam hazırlamıştır (Sezer, 1997, s.217). Bunlara, Fulin (2019, ss. 27-31)'in belirttiği gibi, yöneticilerin rüşvet karşılığında atanmaları, yöneticilerin liyakatsizliği ve rüşvet karşılığında suçluların kayırılması gibi olumsuz davranışlar da eklenmiştir¹⁰. Böylelikle sorunların içinden çıkılmaz hale geldiği Osmanlı'da öncelikle askeri suçlarda artış olmuş ve devlet hem İstanbul'da hem de taşrada işlenen suçlara karşı giriştiği mücadelede yetersi kalmıştır. Bu sebeple taşraya yeni yöneticilerin gönderilmesi gibi sürekli yeni tedbirler alınmak zorunda kalınmıştır. Alınan tüm tedbirlere rağmen yeni atanan yöneticiler de rüşvet ve yolsuzluğa bulaşmaktan kurtulamamışlardır (Kaya, 2006, s.240). Sonuçta; asayiş sağlamakla görevli asker kişiler adeta asayişsizliğin öznesi haline gelmiş ve Osmanlı'nın suçla mücadele süreci çıkmaza girmiştir.

Başta yeniçeriler olmak üzere disiplinsiz askerler, asli görevlerini ihmal etmenin yanı sıra fuhuş, gasp, rüşvet karşılığında suçluları kayırma ve ulufe zamanlarında taşkınlık çıkarmak gibi birçok suça karışmışlardır. Bazıları, İstanbul'un çeşitli semtlerinde kahvehane, kasap, bakkal gibi işletmeler açmış; üst katlarına açtıkları bekâr odalarında fuhuş ve kumar gibi ahlak dışı fiillere aracılık etmişlerdir (Külük. 2017, s.7-8). Evlenmeleri yasak olan yeniçerilerin, evlenmeye başlamaları da bazı sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Evlenen yeniçeriler, kışladan çıkarak şehirde yerleşmeye başlamışlardır. İstanbul'daki kiralık evler yeniçeri aileleriyle dolup taşmıştır. Böylelikle şehirde halkla daha fazla iç içe olmaya başlayan yeniçerilerin suç işleme eğilimleri giderek artmıştır. Buna paralel olarak, suçların daha çok toplumsallaşması ve toplumsal yapıya zarar verir hale gelmesi de artmıştır (Yüksel, 2017, s.275). Bunlara karşılık olarak suçu sabit olan yeniçeriler, işledikleri suçun niteliğine göre ocaktan atma, yamaklığa düşürme, kürek cezası, sürgün, falaka ve hatta idam gibi cezalara çarptırılmışlardır (Poyraz ve Öner, 2021, ss.48-51). Bu cezaların etkisiyle asayiş kısa süreliğine sağlanmış olsa da sorun kökten çözülemediği için zorbalıklar sürmüştür; hatta yeniçeriler zaman zaman devlete başkaldırarak *Bâb-ı Âlî* ve *Saraya* saldırmayı ya da *Sekban-ı Cedid* askerleriyle çatışmayı bile göze almışlardır. Bu olaylar neticesinde birçok yeniçeri askeri öldürülmüş ve bazıları da tutuklanarak idam edilmiştir (Tarihte Polis, t.y., s. 2). Diğer yandan yeniçerilerin, dolaylı şekilde de suç işlediklerini söyleyebiliriz. Zira

⁹ Muvazzaf, terhis veya kaçak konumunda olan asker kökenli kişiler kastedilmiştir.

¹⁰ Ayrıca bkz.: Çelebi, Kâtip (1980). *Mizanü'l-Hakk Fi-İhtiyari'l-Ehakk*, (Hz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1980; Koçi Bey (1972). *Koçi Bey Risalesi*. (Hz. Zuhuri Danişman), İstanbul: MEB Yayınları.

yeniçerilerin toplumdaki gücünün farkında olan bazı başıbozuk siviller, yeniçeri kıyafeti giyerek adeta onlar adına suç işlemeye başlamışlardır (Şahin, 2017, s.113). Bununla birlikte yeniçeri ağalarının, bir daha suç işlemeyeceklerine dair kefil oldukları askerlere ceza verilmediği de olmuştur. Bu askerler ancak suçun ya da şikâyetin tekrarı halinde cezalandırılmışlardır. Böylesi durumlarda suçlulara kefil olan yetkililer de suçlardan sorumlu tutulmuşlardır (Demirtaş, 2017, ss.495-503).

Muvazzaf askerler dışında Osmanlı ordusunda yer alan *redifler*, *kalyoncu*, *sipahi* ve *azaplar* gibi geçici askerler de suç eylemlerine karışmışlardır. Örneğin *redifler*, savaşlar bittiğinde boşa çıkıp işsiz kaldıklarından dolayı tıpkı yeniçeriler gibi, İstanbul ve taşradaki bekâr odalarında içki, fuhuş ve kumar, gibi suçların yanında cinayet gibi daha ağır suçlara da karışmışlardır (Poyraz ve Öner, 2021, ss.48-51). Bekâr odalarındaki ahlak dışı eylemlere ve işlenen suçlara tahammül edemeyen halkın şikâyetleri üzerine, odalar sahiplerinin de rızasıyla kapatılmış ya da yıkılmıştır. Özellikle 1812'deki veba salgını sırasında, hastalığın bekâr odalarındaki ahlaksızlıktan kaynaklandığı fikriyle yüzlerce bekâr odası ortadan kaldırılmıştır. Yıkılmayan veya tekrardan inşa edilen odalarda aynı eylemlerin yeniden olmasına fırsat vermemek için hafiyeler vasıtasıyla denetimler artırılmış; aksi durumlarda muhataplarına ağır yaptırımlar uygulanmıştır (Turna, 2011, s.26-28).

Osmanlı'da asayişe zarar veren askerler arasında *yamaklar* da vardı. Askeri yapılanma içinde *yamaklar*, yardımcı hizmet, aday asker ve gönüllü statüsüne sahip unsurlardı (Emecen, 2013). Bu dönemde *yamakların*, üstlerinden izin almadan kışlalarını ve kalelerini silahlarıyla birlikte terk ederek İstanbul ve civarına kaçtıkları bilinmektedir. Bu şekilde kaçan *yamaklar*, İstanbul'daki bekâr odalarını mesken tutarak, meyhanelerde sarhoş olup kavga çıkarmış ya da hırsızlık, taciz, kumar ve hatta cinayet gibi suçlara karışmışlardır. Onların görev yerlerini terk etmeleri sadece suça karışmalarına yol açmamış, aynı zamanda sınırlardaki kalelerde askeri zafiyete de yol açmıştır (Çolak, 2010). Devlet bu durumu engellemek için sorumlu ağalara hattı hümayunlar göndererek, görev yerlerinin izinsiz terk edilmemesi için gerekli önlemlerin alınmasını, kaçanların ise askeri kurallara göre cezalandırılmasını istemiştir (Demirtaş, 2017, ss. 491-494).

19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı'da asayiş ve düzenin sağlanması bakımından yeni bir süreç başlamıştır. Bu süreçte, düzeni bozulmuş bir ordunun yenilenmesi devletin öncelikli hedefleri arasında olmuştur. Bu kapsamda güvenlik anlayış ve uygulamalarında kaçınılmaz olarak bir değişim ihtiyacı doğmuştur. Zira ordu içinde işlenen suçlar sadece askerî disiplini değil, aynı zamanda devlet düzenini bozan bir sorun olarak görülmüş ve suçun önlenmesi amacı devletin güvenlik politikalarının temelini oluşturmuştur (Sönmez, 2015, s.2856). Hatta askeri suçlar, halkta askere karşı korku ve güvensizlik doğurduğu için, devlete bağlılığı sarsan önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu sebeple *asayişin sağlama* meselesi, devletin ve kurucu felsefenin meşruiyetini sürdürmenin temeli olarak telakki edilmiştir. Osmanlı *kolluk* ve *adliye*

sistemi, her zaman olduğu gibi bu süreçte de bir ideolojik meşruiyet aracı olarak işlev görmüştür (Demirtaş, 2017, ss. 500-501).

19. yüzyılda, kamu düzenini bozan önemli unsurlardan biri de *asker firarları* olmuştur. Bu suçun arkasında, bu dönemde başlayan zorunlu askerlik sisteminin getirdiği sıkıntıların olduğunu söylemek mümkündür (Hacısalıhoğlu, 2007). Zorunlu askerlik süresinin uzunluğu, kötü askerlik şartları, geçim sorunu, aileden uzak kalma gibi sorunlar firarları tetikleyebiliyordu. Osmanlı Devleti, Tanzimat Döneminde gerek bu sıkıntıları giderebilmek ve gerekse tarım, ticaret ve nüfus artışını geliştirebilmek fikriyle, askerlik süresini kısaltma yoluna gitmiştir. Buna rağmen firar edenlerin sayısında herhangi bir azalma görülmemiştir. Daha da kötüsü zorunlu askerliği tamamladığı halde köy hayatının zorluklarına dönmek istemeyenler ile emekli oldukları halde asker kıyafeti giymeye devam edenler, İstanbul'a ve büyük şehirlere sığınmaya ve buralarda iş bulamadığı zamanlarda çeteleşip suç işlemeye başlamışlardır (Zürcher, 2005, ss.103-104). Bunlarla başa çıkmayan Osmanlı, firarları durdurabilmek için takip ve ihbar sistemi kurmuştur. Busayede kaçakların yakalanması ve divan-ı harpte yargılanarak ağır şekilde cezalandırılmaması mümkün olmuştur. Firarilere yardım eden siviller de aynı şekilde cezalandırılmışlardır. Firarilerin geri dönüşlerini teşvik etmek için af kanunu dahi çıkarılmıştır (Ekinci, 2004, s. 165).

Öte yandan klasik dönemde çarşı ve pazarları denetlemekle görevlendirilen *muhtesipler*, II. Mahmut döneminden itibaren modern bir polis teşkilatına dönüştürülmüştür. Bu kapsamda 1826 yılında *İhtisap Ağalığı Nizamnamesi* yayınlanmıştır. Nizamnameye göre, başta İstanbul olmak üzere şehirlere giriş ve çıkışları denetleme görevi yeni yapıya verilmiştir. İstanbul'da yeni bekâr odalarının yapılması yasaklanmış, başta taşralı askerler olmak üzere bekârların İstanbul'a girişine izin verilmemiştir (Bkz. Tozduman Terzi, (2017). Nizamnameyle birlikte İhtisap ağalarına, askerlerin ve tüm bekârların izinsiz seyahat etmelerine ve rastgele yerleşmelerine müdahale etme hakkı tanınmıştır. Bu amaçla kişinin kimlik bilgileri, eşkâli, seyahat bilgileri ile kefilin bilgilerinin yer aldığı *mürur tezkiresi*¹¹ uygulaması başlatılmıştır (Kütükoğlu, 2006). Uygulamanın denetlenmesi için ihtisap ağasına bağlı hafiyeler görevlendirilmiş, izinsiz seyahat ve göçleri kontrol etmek için de sık sık nüfus sayımı yapılmıştır. Uygulama sayesinde, terhis edilen askerlerin, asker kaçaklarının veya askerlikten atılanların takibi kolaylaşmış ve dolayısıyla suç işleme potansiyeline sahip bu tip insanların İstanbul'a girmeleri engellenmiştir. İstanbul'da bulunan kişiler ise muteber şahısların kefaletiyle ihtisap ağasının kontrolündeki hanlara yerleştirilmiş; ikametgâhları kethüdalar marifetiyle sürekli denetlenmiştir. Kaldıkları odalarda silah bulundurmaları da yasaklanmıştır.

¹¹ Osmanlı topraklarında seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkes seyahat için bir izin tezkiresi almak mecburiyetindeydi. XVI. yüzyılda "yol hükmü" denilen bu belge XIX. yüzyılda "Mürur Tezkiresi" adıyla anılmıştır. Bkz.: Kütükoğlu, M. S. (2006). Mürur Tezkeresi, TDV İslam Ansiklopedisi. C.32, ss.60-61. <https://islamansiklopedisi.org.tr/murur-tezkiresi>. Erişim Tarihi: 25.05.2025).

Bunlar arasında suç işleyen ya da memleketine dönmek isteyenler ise, kayıtları silinerek kontrollü şekilde memleketlerine gönderilmiştir. *Mürur tezkeresi* olmadığı halde, medrese talebelerinin arasına karışmak gibi yöntemlerle izinsiz yer değiştiren *redif askerleri* de sıkı takibe alınmıştır (Cebeci, 1986, s.41). Kısacası Ocağın kapatılmasına rağmen, 19. yüzyıl boyunca yeniçeri artıkları ve diğer bir kısım askerler suça karışmaya devam etmiştir.

19. yüzyılda askeri kişilerin karıştığı suçları şöyle özetleyebiliriz (Karpat, 2010; Baş, 2014):

Askeri Disiplin Suçları: Osmanlı Devleti'nde askeri suçların en önemlisi *disiplin suçları*dır. Disiplin suçlarını; görev ihlali, emre itaatsizlik, firar etme ve üstlere itaatsizlik vb. şeklinde sıralamak mümkündür. Orduda emir-komuta zincirinin bozulmasına yol açan bu suçlar, gerçekleştirilen her yeni düzenlemeye rağmen önlenemediği gibi artmaya devam etmiştir. Özellikle ordunun yeniden yapılandırılması sürecinde, örneğin zorunlu askerliğin hayata geçirilmesiyle birlikte artan firarlar önemli bir asayiş sorunu haline gelmiştir.

Askerlerin Sivillere Yönelik Suçları: Askeri suçlar, sadece ordu içerisinde işlenen münferit ve sınırlı disiplin suçu olarak kalmamış; askerler zaman zaman sivil halka karşı da hırsızlık, gasp, tecavüz ve cinayet gibi suçlar işlemiştir. Doğal olarak bu suçlar, devletle halk arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir.

Siyasi Suçlar: Bazı askerler zaman zaman isyan, darbe, casusluk ve askerî sırların ifşası gibi siyasi nitelikli suçlara da karışmıştır. Osmanlı Devleti bu tip olaylar karşısında, hafiyelik teşkilatını güçlendirerek daha aktif hale getirmiştir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde siyasi suçlar, istihbaratın mücadele ettiği önemli sorunlar arasında yer almıştır.

Özetle, 19. yüzyıla gelindiğinde askerî kişilerin çeşitli suç eylemlerine karıştığı ve bu suçların giderek arttığı gözlemlenmiştir. Askerî kolluk yapısında düzeni sarsacak düzeyde ciddi bozulmaların meydana gelmesi, kolluk kuvvetleri arasında kurumsal ve yapısal bir bütünlüğün bulunmaması, merkezî denetimin son derece zayıf olması ve düzenin dağınık bir şekilde çıkar ilişkileri ile korkuya dayalı olarak sürdürülmesi gibi durumlar, bu dönemdeki askerî suçların temel sebepleri arasında sayılabilir. Bu süreçte söz konusu sorunları gidermek ve düzeni sağlamak için sürekli iyileştirme çabası içinde olunmuş; bu kapsamda hem mevzuatta hem de kolluk yapısında yeni düzenlemeler yapılmış ve birçok yapısal reforma gidilmiştir.

3.2.2. Sivil Suçlularla Mücadele

19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti, ordu disiplini açısından ciddi bir çözülme sürecine girmiş; askerî kişilerin suça karıştığı, kamu güvenliğini sağlamakla yükümlü olan kişilerin görevlerini ihmal ettiği ve rüşvet karşılığında suçlara göz yumulduğu bir yapıya dönüşmüştür. Bu gelişmeler neticesinde devlet, asayiş ve

düzeni büyük ölçüde zedelenmiş ve güvenlik alanında ciddi bir otorite boşluğu yaşanmaya başlamıştır (Ceylanlı, 2011). Özellikle Rusya ile yapılan savaşlar ve Mora'daki Rum İsyanı sırasında, devletin tüm dikkatini dış tehditlerin bertaraf edilmesine yöneltmesi, iç güvenlik açısından ciddi zafiyetler doğurmuştur. Bu süreç, birçok soruna kaynaklık ettiği gibi farklı türlerdeki sivil suçlular için de kaçırılmayacak bir fırsat sunmuştur (Baş, 2014, ss. 326-327).

Osmanlı'da halktan sivil kişiler de, var olan otorite boşluğundan faydalanarak toplumun can, namus ve mal emniyetine yönelik suç eylemlerine yönelmiş; bu durum, bozulan düzenin daha da karmaşık ve yönetilemez bir hâle gelmesine yol açmıştır. En sık karşılaşılan sivil nitelikli suçlar arasında hırsızlık, eşkıyalık, cinayet, yaralama, kadın ve çocuk kaçırma, haraç almak, fuhuş, kumar ve kaçakçılık gibi fiiller yer almıştır (Baş, 2014, ss. 330-331). Bu tür suçlar, şehir merkezlerinde görülmekle birlikte, özellikle merkezi otoritenin zayıf olduğu taşrada daha yoğun hissedilmiştir. Bu kişiler yakalandığında, kadı huzuruna çıkarılarak suçun niteliğine göre cezalandırılmışlardır (Yancı, 2023). İşlenen suçlara karşı, İslam hukuku çerçevesinde genellikle had cezaları uygulanmış; ancak basit mahiyetteki fiillerde ya da ilk kez işlenen suçlarda suçlunun ıslahı yoluna gidilmiştir. Suçlunun artık ıslah olmayacağı durumlarda ise daha ağır ve caydırıcı cezalar uygulanmıştır (Öztürk, 2014, s.74).

Birden fazla suça karışan şahıslar, küçük yerleşim yerlerinde kısa sürede tanındıkları için, özellikle İstanbul gibi büyük şehirlere kaçmayı seçmişlerdir. Bu hareketliliği önlemek amacıyla 1826'da çıkarılan *İhtisap Ağalığı Nizamnamesi* gereğince, askerlerde olduğu gibi sivil bekârların -özellikle Kürt ve Arnavut kökenlilerin- İstanbul'a girişleri yasaklanmıştır. Uygulamaya dönük olarak taşradaki yöneticilere talimatlar gönderilmiş; suç kaydı bulunan şahısların bulundukları yerlerde tutulmaları için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Ancak bu kişiler, çoğu zaman dilenci veya medrese talebesi kılığına girip yaşadıkları bölgelerden kaçarak İstanbul'a ulaşmayı başarmış, fırsat bulduklarında ise asayiş ihlal etmekten geri durmamışlardır. *İhtisab Ağalığı* tarafından yürütülen uygulamalar çerçevesinde, bu kişilerin gizlendikleri mekânlarda sık sık sayımlar gerçekleştirilmiş; *mürur tezkeresi* bulunmayanlar yakalanmış, suçlu oldukları tespit edilenler cezalandırılmış, suçsuz olanlar ise memleketine gönderilmiştir (Demirtaş, 2017). Tüm bu önlemlere rağmen, bazı kişiler bekâr odaları, sabahçı kahvehaneleri ve meyhane gibi kuytu yerlerde gizlenerek ya da rüşvetle bekâr odası sahiplerinden kefil olmalarını sağlayarak İstanbul'da kalmayı başarmışlardır. Yakalanan ancak geri gönderilecek bir adresi olmayanlar ise çoğunlukla gemiler aracılığıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerine sürgün edilmiştir. Bazı gemi kaptanlarınca rüşvet karşılığında varış noktalarının dışındaki limanlarda indirilen bu kişiler, çoğu zaman bir yolunu bularak İstanbul'a geri dönmeye çalışmışlardır (Güneş Yağcı, 2015). Sorunun köklü bir şekilde çözülebilmesi için 1844'te İstanbul'da *mürur tezkeresi* ya da kefil olmayan ve kamu düzenini tehdit eden başıbozuk şahısların toplanarak Selanik Ordusu'na sevk edilmelerine ilişkin bir talimat yayımlanmıştır. Bu

uygulama sayesinde sokaklardaki işsiz ve düzensiz unsurlar kısmen de olsa tasfiye edilmiş; asayişin sağlanmasına katkıda bulunulmuş ve böylece halkın güvenlik algısı güçlendirilmiştir (Demirtaş, 2017).

Öte yandan İstanbul'un yerlisi olmalarına rağmen, her zaman için suç işleme potansiyeline sahip bazı kalabalık meslek grupları da vardı. *Hamallar*, *cemmallar* (deve ile yük taşıyanlar) ve *kayıkçılardan* oluşan bu gruplar devlete karşı, kendi aralarında ya da halkla olan ilişkilerinde sık sık gerilim oluşturmuşlardır. Örneğin yük taşıırken istedikleri fahiş ücreti ödemeyenleri darp etmişler; hatta bazı durumlarda cinayete varan olaylara karışmışlardır (Lüleci 2018, ss.33-36). Bu tür huzursuzlukların bastırılmasında gerekli müdahalelerin yapılmaması ya da müdahalenin gecikmesi durumunda olaylar ciddi boyutlara ulaşmış; idareciler görevden alınarak yerlerine daha sert görevliler atanmıştır. Kamu düzenini temin etmek ve halkın güvenliğini sağlayabilmek amacıyla ilgili gruplar arasında ıslahı mümkün olmayanlara yönelik caydırıcı cezalara başvurulmuştur. Bu kapsamda, kalebentlik (zincirli hapis), kürek cezası ve hatta idam cezalarına başvurulmuştur (Demirtaş, 2017, ss. 506-515).

Osmanlı Devleti'nde halkı en çok rahatsız eden sivillerden biri de *dilenciler*dir. 18. yüzyıla kadar dilencilere mümkün olduğunca hoşgörölü yaklaşan Osmanlı Devleti, bunları kontrol altına alabilmek için önce *Dilenciler Kethüdalığı*nı kurmuştur (Bkz. Tekin, 2015, ss.455-461). 18. yüzyıl ortalarından itibaren, taşradan İstanbul'a artan yoğun göç sebebiyle dilenciler, çalışmayan ve işten kaçan başıbozuk kişiler olarak görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise, fiziki görünüşü iyi olan ve çalışabilecek durumda olduğu düşünülen dilenciler derdest edilerek memleketlerine gönderilmiş; gerçekten muhtaç olanlara ise *cer izni* verilerek dilenmelerine müsaade edilmiştir. İstanbul'da dilencilerden sorumlu bazı kethüdaların, bu durumu suiistimal ederek dilencileri kendi namlarına çalıştırdıkları veya çeşitli suçlara sürükledikleri tespit edilmiştir. Bu suiistimalleri önlemek amacıyla, II. Mahmut döneminde başta *Fukara İdaresi* olmak üzere konuyla ilgili çeşitli tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Örki ve Pulat, 2024, ss.310-311).

Bu dönemde asayiş ve düzeni tehdit eden diğer önemli sivil sorunlardan biri de *eşkıya hareketleri*dir. Eşkılar, yol kesip gasp yapmak, köy basmak, tarla talan etmek, hayvan çalmak gibi halkın can, mal ve namusuna zarar veren eylemler gerçekleştirmişlerdir (Baytimur ve Öncel, 2022, s.317; Yılmaz, 2022, s.159-160). Ayrıca sahip oldukları insan gücüne bağlı olarak, fırsat bulduklarında devlet malını gasp etmek, devlet görevlilerinin canına kastetmek, toplanan vergileri sevkiyat esnasında çalmak, madenleri yağmalamak ve hatta kadı ile subaşılarla saldırılar düzenlemek gibi ağır suçlara da karışmışlardır (Baytimur ve Öncel, 2022, s.324). Yönetici atamalarının eşraf ve âyanları arasından yapılması nedeniyle, yönetici olmak isteyen rakipler, birbirleri üzerine eşkıya gönderdikleri de olmuştur. Üstelik eşraf ve âyanlar, devletin bazı kararlarını benimsemediklerinde, eşkıyalar

aracılığıyla halkı kışkırtarak devlete karşı tavır almalarını sağlamışlardır (Kaya, 2006, ss.243–248).

Eşkıyalığı önleyebilmek için, eylemlerin gerçekleştiği bölgeye en yakın şehirlerden destek alınmış; kalabalık gruplara karşı mücadele edilmesi gerektiğinde ise merkezden takviye istenmiştir. Özellikle çok sorunlu durumlarda topçu ve tüfekçiler görevlendirilmiştir. Eşkıyaların köylerden lojistik destek almalarını engellemek üzere çeşitli tedbirlerin alındığı da görülmektedir. Örneğin, gece vakti fenersiz dolaşma yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlar tutuklanmıştır. Hatta fermanlarla, yakalamaya direnen eşkıyanın vurulmasına izin verilmiş ve böyle durumlarda ceza verilmeyeceği ilan edilmiştir (Kaya, 2006, ss.247–248). Eşkıyaların yakalanmasında güçlü ve etkin idareciler başarılı olurken, beceriksiz veya çıkar ilişkileri içinde olanlar ise halkı eşkıyaya karşı koruyamamıştır (Yılmaz, 2022, s.155). Eşkıyalar yakalandıklarında, işledikleri suçun ağırlığına göre göre uzuv kesme, sürgün, kürek cezası ve hatta idam gibi ağır cezalara çarptırılmıştır. Uygulanan cezaların takibi yapılmış, alınan uzuvların İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir. İstanbul’a getirilen eşkıyalar ise ibret olması amacıyla halka teşhir edilmiştir (Dıvrak, 2022, ss.1471–1473).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin sorun yaşadığı sivillerden bir diğeri de *göçebe aşiretler* olmuştur. Göçebe aşiretler, yaylak-kışlak uygulaması sebebiyle sürekli yer değiştirmekteydiler. Yer değişiminde bazen geçtikleri bölgelerin mahsullerine zarar verdiklerinden; mahsulleri zarar gören yerel halk ile aralarında ciddi çatışmalar ortaya çıkmıştır (Benzer, 2024, ss.237-238). Yerel yöneticiler, muhtemel zararları önlemek amacıyla sürekli güvenlik tedbiri almak ve bekçi görevlendirmek zorunda kalmıştır. Buna karşın, aşiretler halka ve idarecilere karşı tepki olarak eşkıyalığa varan bireysel ve toplu eylemler gerçekleştirmiş; bu durum zaman zaman aşiretleri devletle çatışmaya sürüklemiştir. Devletle iş birliği yapan ve ona katkı sunan aşiretler de vardır. Ancak bu aşiretler de zaman zaman yöneticilerden veya diğer aşiretlerden kaynaklanan rahatsızlıkları merkezi idareye iletmelerine rağmen sorunlar çözülmediğinde sorun çıkarabilmişlerdir (Sezer, 1997, s.217; Benzer, 2024, ss.239-240).

Osmanlı Devleti, genel olarak göçebe sorununa çözüm olacağı ve aşiretlerin devlete asker katkısı sağlayacağı düşüncesiyle, sınır hatlarında göçebe aşiretlerin iskânını teşvik eden bir politika uygulamıştır (Kalaycı ve Kızılkaya, 2013). Ancak yerleşim yerlerinin verimsizliği, yetersiz su kaynakları ve yaylak-kışlak uygulamasından kaynaklanan sıkıntılar sebebiyle göçebe aşiretlerin önemli bir kısmı bu politikaya direnmiştir (Asan, 2016, s.55). Bu sebeple Osmanlı, göçebe aşiretler sorununa kalıcı bir çözüm getirememiştir (Kaya, 2006, ss.249–250).

Öte yandan 1821’de başlayan Yunan isyanı sırasında, Rumların sivil Müslüman halka yönelik katliam ihtimaline karşı devlet, Müslüman halka silah dağıtırken Rumların elindeki silahları ise bedelini ödeyerek almıştır. İsyanın bastırılmasının ardından, sivil Müslümanlara verilen silahların amaç dışı kullanıldığı —hırsızlık,

mala zarar verme, cinayet gibi suçlarda kullanıldığı— görülünce bu silahlar geri toplanmıştır (Demirtaş, 2017, s. 495).

Özetle, 19. yüzyılda kalabalık grupların yol açtığı taşkınlıklar, eşkıyalık hareketleri ve aşiretlerin sebep olduğu sorunlar gibi sivil kişilerin işlediği suçlar önemli bir yer tutmuştur. Bu durumlarda asayiş ve düzenin sağlanması amacıyla merkezden taşra yöneticilerine gerekli tedbirlerin alınması ve işlenen suçlara karşı etkin önlemlerin uygulanması için talimatlar gönderilmiştir. Talimatlara uymayan ya da başarılı olamayan yöneticiler ise görevden alınarak yerlerine yenileri atanmıştır.

3.2.3. Yabancı Uyruklu Kişilerin İşlediği Suçlarla Mücadele

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı önemli sorunlardan biri de *yabancı uyruklu kişilerin* işlediği suçlar olmuştur. Bu durum, Osmanlı kamu düzenini tehdit eden en karmaşık asayiş meselelerinin başında gelmiştir. Yabancıların imtiyazlı konumları, Kanuni Sultan Süleyman döneminde verilen kapitülasyonlara kadar uzanmaktadır. Başlangıçta zararsız gözükken ve ticari ve kültürel kolaylıklar sağlamak amacıyla bir ihsan olarak verilmiş olan kapitülasyonlar (Pamir, 2002, 86-87), 19. yüzyıldan itibaren yabancılara tam anlamında dokunulmazlık hakkı tanıyan hususi bir hal almıştır (Türkmen, 1995, s.331). Özellikle Tanzimat Fermanı ile kapitülasyonlara eklenen kapsamlı imtiyazlar, yabancıların suç işlemesi halinde yerel kolluk güçleri tarafından gözaltına alınmalarını engelleyecek ve sadece kendi mahkemelerinde yargılanmalarını sağlayacak şekle girmiştir (Konan, 2006, ss.8-26). Hatta Osmanlı tebaası ile yabancılar arasında cereyan eden ihtilaflarda ya da yabancıların Osmanlı tebaasına karşı işlediği suçlarda dahi elçilerin müdahalelerine izin verilmiş; yabancı devlet elçiliği yetkilendirilmesi, yabancı suçlulara koruma sağlanması ve cezaların hafifletilmesi ya da ertelenmesi söz konusu olmuştur. Bu durum, Osmanlı'da hukukî boşluk doğurduğu gibi kamu düzeninin bozulmasına da zemin hazırlamıştır (Davison, 1997, s.164).

Bu bağlamda 19. yüzyılın en önemli sorunlarından başında, yabancılara sağlanan imtiyazların amacını aşarak suiistimal edilmesi gelmektedir. Zira yabancı nüfuzunu artıran bu durum, adi suçlardan ekonomik, ticari ve siyasi suçlara kadar birçok ağır ceza gerektiren fiillerin işlenmesine kapı aralamakla kalmamış, Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını da zora sokmuştur (Konan, 2006, ss.65-136). Bu bağlamda en yaygın suçlar arasında vergi kaçırma, gümrük kaçakçılığı, ticari sahtekârlık ve kaçak mal satışı gibi ekonomik suçlar bulunmaktadır. Ancak yabancıların karıştığı suçlar bunlarla sınırlı kalmamış; cinayet, gasp, darp, fuhuş ve adam kaçırma gibi kamu düzenine ciddi zarar veren suçlar da yaşanmıştır. Bu gibi durumlarda, suç işleyen yabancılar kendilerini korumaları için elçiliklere sığınmış; ancak tekrar suç işlediklerinde sadece memleketlerine geri gönderilebilmişlerdir (Konan, 2006, ss.173-212). Sonuç itibarıyla Osmanlı, yabancıların işlediği suçlarla ilgili olarak uzun ve çoğunlukla sonuçsuz yazışmalarla uğraşmak zorunda kalmış ve suçla müdahalesi kısıtlanmıştır. Dahası egemenlik hakkının çiğnendiği durumlar yaşanmıştır. Buna rağmen, egemenlik hakkını koruma adına yabancı suçluların

cezalandırılması için elçiliklere resmi yazılar göndermekten de geri durmamıştır (Ortaylı, 2000, s.149).

Ayrıca, Batılı devletlerin elçilikleri birer istihbarat merkezi gibi çalışmış; yabancı uyruklu kimseleri Osmanlı aleyhinde casusluk yapmaya, askeri ve idari bilgileri toplamaya teşvik etmişlerdir. 19. yüzyıl sonlarında Almanya, İngiltere ve Fransa için casusluk yapan yabancılar, Osmanlı'ya önemli zararlar vermiştir. Bu faaliyetler siyasi suç olarak değerlendirilmiş ve özellikle II. Abdülhamid döneminde istihbarat takibi ile önleyici tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Deringil, 2014, s.143). Batılı devletlerin desteklediği misyonerlerin Osmanlı tebaasına yönelik faaliyetleri de dini görünümünün ötesinde siyasi nitelikli casus faaliyeti olup, devlet ve toplumda büyük gerilimlere yol açmış; bazı bölgelerde toplumsal huzursuzluk ve çatışmalara sebep olmuştur. Bu faaliyetlerin, Rum ve Ermeni kökenli yabancıların çeteleşerek eşkıyalığa karışmasıyla iç isyanları desteklediği de bilinmektedir. Devlet, bu okulları ve misyoner faaliyetlerini Maarif Nezareti'ne bağlı müfettişlerle denetlemiş, kolluk ve Hariciye iş birliğiyle takibe almış; ancak diplomatik baskılar sebebiyle çok etkili olunamamıştır (Ortaylı, 2000, ss.93-94).

Bu dönemdeki bir diğer sorun kaynağı ise *berat belgeleridir*. Bu belgeler, elçilik çalışanlarına diplomatik dokunulmazlık tanımaktaydı. Bu belgeler, bazı elçilik çalışanları tarafından kanun dışı olarak yabancılara satıldığı için birçok yabancı da bu ayrıcalıklardan yararlanabiliyordu. Özellikle tüccar yabancılar, Osmanlı vatandaşlarından daha fazla imtiyaza sahip oluyordu. Hatta Osmanlı vatandaşı olan gayri müslimler de bu belgeye sahip olabilmek için uğraşıyorlardı. Sefaretlere rüşvet vererek tercüman unvanıyla belgeyi alabiliyorlardı. Böylece yabancılar gibi aynı imtiyazlara sahip oluyorlardı. Örneğin 1793'te sadece Halep'de yapılan kontrollerde bu belgeye sahibi 1500 Osmanlı vatandaşı gayri müslim tüccardan sadece altısının gerçek bir tercüman olduğu tespit edilmiştir (Türkmen, 1995, s.335; İnalçık, 1986, s.1187). Berat sahibi yabancılar ya da gayri müslimler, vergi ödememe gibi hukuki ve mali haklar kazandığı için iç piyasada dengesizlik oluşturmuş; tespit edildiğinde ise müfettişler sadece belgeleri geri almakla yetinmiştir. Suç işleyenlere ceza verilememiş; sadece ilgili elçiliklere şikâyetle bulunulmuştur (Sonyel, 1991, ss.360–361).

Yabancılarla ilgili diğer bir önemli uygulama ise ülkeye giriş yapan yabancıların pasaportlarını kontrol edilmesi uygulaması olmuştur. Kontrollerde Osmanlı'ya geliş amacı ve ikamet yerleri sorgulanmış ve beyanların doğruluğu takip edilmiştir. Yabancıların suça karıştığı tespit edildiğinde ise pasaportun durumuna göre değerlendirilme yapılmış; imtiyazlı ülke vatandaşları elçiliklerine teslim edilirken, kaçak giriş yapanlar yakalandığında ülkelerine gönderilmiştir. İmtiyazlı ülke elçilikleri, suç işleyenleri genellikle koruma altına almış, hatta serbest dolaşmaları için berat belgesi dahi vermişlerdir. Osmanlı, imtiyazlara rağmen olabildiğince yaptırım uygulamaya çalışmış; yabancı suçluları en azından ülkelerine göndererek caydırmaya yönelmiştir. Kapitülasyon hakkı verilmemiş olan ülkelerin vatandaşları

suç işlediğinde ise mütekabiliyet esasına göre hareket edilmiştir. Öte yandan, Batılı devletler özellikle Rusya, Osmanlının iç işlerine müdahale için azınlıklara pasaport vererek bağlılık yemini almış; böylece Osmanlı vatandaşı olmalarına rağmen bu kişiler yabancılar gibi ayrıcalık elde etmiş, suçlandıklarında doğrudan elçilik korumasına girmiştir (Demirtaş, 2017, s.486; Sonyel, 1991, s.366).

Kısacası, 19. yüzyıl boyunca kapitülasyonlarla elde edilen imtiyazların kötüye kullanılması, kamu düzeninin bozulmasından, azınlıkların isyana teşvik edilmesine ve yabancıların suç eylemlerine karışmaları kadar birçok olumsuzluğa zemin hazırlamıştır. Bunlarla mücadelede; diplomatik girişimler, elçilik mahkemeleriyle iş birliği, karma mahkemelerle ortak yargı mekanizması geliştirme gibi uygulamalar söz konusu olmuştur. Osmanlı'nın, bu sorun ve suçlara son verebilmek amacıyla zaman zaman kapitülasyonlara karşı hukuki bağımsızlığı artırma çabaları söz konusu olmuştur. Bu çabalar, özellikle II. Abdülhamid döneminde artmış, ancak devletin içinde bulunduğu zayıflıklar sebebiyle kapitülasyonların kalkması Cumhuriyet dönemine kalmıştır.

4. 19. Yüzyılda Suçla Mücadelede Osmanlı Asayiş Teşkilatı

4.1. Genel Olarak

Tarih boyunca Türklerin, ordu-millet anlayışı temelinde inşa edilmiş bir toplum yapısına sahip olduğu bilinmektedir (bkz. Kaya ve Çerkezoğlu, 2024). Osmanlı Devleti'nde de kuruluş döneminden Yeniçeri Ocağı'nın oluşturulmasına kadar geçen sürede bu anlayış devam etmiştir. Osmanlı toprak sisteminin bir sonucu olarak bu dönemde, barış zamanında tarım ve hayvancılıkla uğraşıp sivil hayatını sürdüren halk, savaş zamanında orduya katılmak üzere organize edilmiştir. *Tımar Sistemi* olarak adlandırılan bu yapı, Yeniçeri Ocağı kurulduktan sonra da varlığını sürdürmüş ve Osmanlı ordusunun ana omurgasını oluşturan tımarlı sipahileri yetiştirmiştir (Pullukçuoğlu Yapucu ve Kurmuş, 2022, s.435).

Bu askeri sistem, Osmanlı Devleti'nin topraklarını genişlettiği klasik dönemi boyunca güçlü bir yapı olmuş ve Osmanlı ülkesini düşmanlarına karşı korumuştur. Bunun yanı sıra, içeride asayiş ve düzeni sağlama işlevi de görmüştür. Bu işlevi yerine getirerek suçla mücadelede görev yapan kolluk kuvvetlerinde, İstanbul ve taşra arasında farklılıklar söz konusuydu. Kapıkulu askerleri (yeniçeriler) İstanbul'da, deniz kuvvetleri ise özellikle İstanbul, Selanik, Trabzon, İzmir gibi liman şehirlerinde görev yaparken, tımarlı sipahiler (eyalet askerleri) tüm taşrada güvenliği sağlamıştır (İslamoğlu, 2019, ss.77-78).

Öte yandan İstanbul'un fethine kadar geçen sürede, İstanbul ve büyük şehirlerde sadrazama bağlı *subaşılar* ve *yasakçılar* kolluk faaliyeti yürütürken; taşrada, *sancak beyleri*, *kadılar* ve bunlara bağlı *subaşılar* ile *yasakçılar* yer almıştır. Özellikle subaşılar, askeri eğitim vermenin yanı sıra barış zamanında asayiş sağlamada önemli bir işleve sahip olmuştur. Suçluların soruşturulup yargılaması ise *kadı* ve *naip*ler tarafından yapılmış; yargılamanın temel dayanağını İslam hukuku

ve örfi hukuk oluşturmuştur. İstanbul'un fethinden 19. yüzyıla kadar geçen sürede ise İstanbul'da yeniçerilerin yanı sıra *Bostancıbaşı*, *Cebecibaşı*, *Topçubaşı* ve *Kaptanpaşa* gibi farklı niteliğe sahip askeri kişiler görev yapmıştır. İstanbul, bu görevliler arasında bölgelere ayrılmış ve her bölgenin asayişinden ayrı ayrı sorumlu kılınmışlardır. Taşrada ise asayiş, *sancak beyleri*, *valiler* ve onlara bağlı *yerel askerler* tarafından sağlanmıştır (İnalçık, 2017, s.208; Tarihte Polis, t.y., s.2).

Gerileme dönemiyle birlikte, bu düzen bozulmaya başlamış; askeri disiplinsizlikler artmış ve asayiş sorunları içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Üstelik farklı kolluk güçlerinin yetki alanlarının iç içe geçmiş olması, çok başlı, verimsiz ve etkinliği azalan bir yapının oluşmasına yol açtığını da söylemek mümkündür. Ancak bu dönem boyunca, kronikleşen sorunları çözebilmek için ortaya konulan tüm çabalar kalıcı bir çözüme ulaşamamıştır (Uzunçarşılı, 2019, s.507).

19. yüzyılla birlikte, kronikleşen sorunları ve karmaşık asayiş meselelerini çözmeye arayışında Osmanlı için yeni bir dönem başlamıştır. Bu ihtiyaç, Osmanlı'yı yeni düzenlemeler yapmaya ve yeni yöntemler geliştirmeye zorlamıştır. Bu değişim, öncelikle güvenlik anlayışındaki dönüşümle kendisini göstermiş ve suçla mücadelede reform ihtiyacını doğurmuştur. Klasik dönemdeki asayiş ve güvenlik sistemi yerini modern, uzmanlaşmış ve merkeziyetçi bir güvenlik anlayışına bırakmaya başlamıştır (Ortaylı, 2000, s.144). Bu sürecin en önemli aktörü ise II. Mahmut olmuştur. II. Mahmut, değişimin önündeki kronikleşmiş en büyük engel olan Yeniçeri Ocağını 1826'da kaldırmıştır. Başlangıçta düzen ve asayişin korunmasında bir boşluk doğmasına sebep olan bu durum, *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* isimli yeni bir ordunun kurulmasıyla hızla telafi edilmiştir. Taşrada ise 1834-1836 yılları arasında dağınık halde olan eyalet askerleri redif birliklerine dönüştürülerek asayiş teşkilatı tek merkezde toplanmaya çalışılmıştır. Bu yeni yapıda; *Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu* İstanbul'da, *redif birlikleri* ise taşrada güvenliğin sağlanmasıyla görevlendirilmiştir. Bu yeni yapı, merkezi otoritenin zayıflayıp yerel güçlerin güçlendiği taşrada, güvenliği sağlamada yetersiz kalmış; eşkıyalık, hırsızlık, soygunculuk gibi huzuru bozan olayların önü bir türlü alınamamıştır (Özcan, 2013, s.128; Uzunçarşılı, 1988, s.217).

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı¹², Osmanlı'da başlayan değişim sürecinde II. Mahmut'tan sonra yeni bir başlangıç olmuştur. Ferman hem asayişin hem de birey haklarının korunmasının önemini vurgulamış, kamu düzeninin ancak güçlü merkezi otoriteyle sağlanabileceğini ifade etmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde, 19. yüzyıl boyunca düzeni korumak için kolluk yapısında önemli değişikliklere gidilmiştir. Öncelikle, *umur-ı zabtiye* adı ile bugünkü jandarma yapısının çekirdeği oluşturulmuştur. Ayrıca *Asakir-i Mansure Ordusu*'nun askerlerinden oluşan *İhtisab Nezareti*, İstanbul'un güvenliğinden sorumlu tutulmuştur (Çadırcı, 1980, s.49-52).

1845'te yeni bir güvenlik teşkilatı olarak *zabtiye teşkilatı* kurulmuştur (Sönmez, 2006, s.201). Zabtiye teşkilatının bağlı olacağı bir üst yapı olarak, 1846'da *Zabtiye*

¹² Ferman metni için bkz.: <https://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/233.pdf> Erişim Tarihi: 15.10.2025

Müşirliği makamı kurulmuştur. Osmanlı İhtisap Ağalığının güvenlikle ilgili görevleri bu *Müşirliğe* devredilmiştir. Ardından zaptiye teşkilatını tüm ülkeye yaymak için, 1846'da *Zaptiye Nizamnamesi* yayınlanmıştır (Özcan, 2013, s.129). Ardından 1869'da taşrada görev yapmak üzere *Asâkiri Zaptiye (Jandarma)* teşkilatı kurulmuştur. 1875'te yayınlanan *Adalet Fermanı*, bir an önce düzenin sağlanması gerektiği vurgulanmış (Reyhan ve Sert, 2021, s.415-416) ve bu bağlamda 1879'da *Zaptiye Nezareti* kurulmuş ve güvenliğin sağlanması görevi bu *Nezarete* verilmiştir. (Tarihte Polis, t.y., s.3).

4.2. Osmanlı Zaptiye Teşkilatı

4.2.1. Zaptiye Müşirliği

Tanzimat Fermanı'nın ilanını takiben yapılan en önemli reformlardan biri 1840 tarihli *Ceza Kanunnamesinin* çıkarılması olmuştur. Bu düzenleme, zaptiye teşkilatının merkezileşme sürecine önemli katkılar yapmıştır. Güvenliğin sağlanmasında askerî yapının yetersizliği, çok başlılık gibi gerekçelerle, 1844'te Tımar Sistemine dayanan güvenlik sistemi kaldırılmış ve yerine 1845'te Fransa polis teşkilatı örnek alınarak yeni bir *zaptiye teşkilatı* kurulmuştur. Böylelikle Osmanlı'da ilk defa askerî yapıdan bağımsız olarak *polis* niteliğine sahip bir *zaptiye teşkilatı* oluşturulmuştur (Sönmez, 2006, s.201). Ardından 1846'da *Zaptiye Askerine Dair Nizamname* yayınlanmıştır (Özcan, 2013, s.129). Nizamnameyle, İstanbul ve büyük şehirlerde asayiş sağlamaya amacıyla *Zaptiye Müşirliği* kurulmuş ve zaptiye teşkilatı bir üst yapısı olarak buraya bağlanmıştır. *İhtisap Ağalığının* düzeni sağlanmakla ilgili görevleri bu *Müşirliğe* devredilmiştir. Yine Nizamname gereğince, zaptiye teşkilatını Osmanlı'ya yaygınlaştırma çalışması başlatılmıştır (Sönmez, 2006, s.214-215).

Böylelikle kurulan *Zaptiye Müşirliği*, zaptiye teşkilatını hem İstanbul'da hem de taşrada tek güvenlik yapısı haline getirmeye başlamıştır (Özcan, 2013, s.129). Bu çabalara rağmen devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılar, zaptiye teşkilatının taşrada etkin hale getirilmesini zorlaştırmıştır (Sönmez, 2006, s.202). Bu zorlukları aşip zaptiye teşkilatının yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmüş ve 1869'da hazırlanan yeni bir nizamname ile taşrada görev yapmak üzere *Asâkiri Zaptiye (Jandarma)* teşkilatı kurulmuştur (Sönmez, 2007). Ardından 1875'te yayınlanan *Adalet Fermanı*'nda, ülkedeki pek çok sorunun kaynağının düzenin bozulması olduğu ve bir an önce düzenin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Reyhan ve Sert, 2021, s.415-416).

4.2.2. Zaptiye Nezareti

Osmanlı'da asayiş sağlama adına büyük beklentilerle kurulan *Zaptiye Müşirliği*, bekleneni verememiş ve kısa sürede etkisiz hale gelmiştir. Bu durum genel olarak zaptiye teşkilatının işlevsizleşmesine sebep olmuştur. Teşkilatın yeniden etkinlik kazanabilmesi için 1879 yılını beklemek gerekmiştir. Bu tarihte, Fransa örneği esas alınarak yayınlanan *Zaptiye Nizamnamesi* ile Zaptiye Müşirliğinin yerine *Zaptiye Nezareti* kurulmuştur. *Zaptiye Nezareti* ile zaptiye teşkilatı yeniden yapılandırılmış

ve Müşirliğin görev ve sorumlulukları tüm teşkilatıyla bu *Nezarete* devredilmiştir. Bu teşkilata adli kovuşturma, önleyici faaliyetler, pasaport kontrolü, göçmen denetimi, yabancılar ve muhaliflerin izlenmesi gibi birçok geniş kapsamlı görevler de verilmiştir (Deringil, 2014, s.123).

Zaptiye Nezareti, İstanbul ve taşrada asayiş ve güvenlik işlerinin tek merkezden yürütüldüğü bir *polis teşkilatı* şekli kazanmış; kısa sürede İstanbul ve tüm taşrada *zaptiye (polis)* müdürlükler kurulmuştur. Böylece *zaptiye (polis)* ve *jandarma* olarak iki yapıdan oluşan Osmanlı kolluk gücü netleşmiştir. Günümüz Emniyet Genel Müdürlüğü'ne karşılık gelen *Zaptiye Nezareti*, başta İstanbul olmak üzere tüm ülkede asayişten sorumlu tek merci haline getirilmiştir (Tarihte Polis, t.y., s. 3). Bu şekilde suç ve suçlularla mücadelede daha organize ve etkin hareket edilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca *zaptiye* teşkilatını güçlendirmek için uzman polis yetiştirilmesi planlanmış ve 1907 yılında Belçikalı iki subayın idaresinde Selanik'te ilk *zaptiye mektebi (polis okulu)* açılmıştır (Reyhan ve Sert, 2021, s.439). Osmanlı asayiş ve düzenini korumaya yönelik çabalar, II. Meşrutiyet'ten sonra da sürmüş ve 1909 yılında asayiş ve güvenlik açısından kritik bir yapı olarak *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (Emniyet Genel Müdürlüğü)* kurulmuştur. Kurulan bu yeni yapı Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. 1914 yılında ise çarşı ve mahallelerde bekçi, köylerde ise kır bekçileri bulundurulması zorunlu hale getirilmiş ve bu kişilerin görev ve sorumlulukları nizamnamelerle belirlenmiştir (Özcan, 2013, s.130).

4.3. Asâkir-i Zaptiye (Jandarma) Teşkilatı

Tanzimat Döneminde yeniden şekillenen Osmanlı asayiş sistemi, *zaptiye (polis) teşkilatı* şeklinde örgütlenmiştir. 1846-1870 yılları arasında taşrada 26 bölgede faaliyete geçmiş; İstanbul ve taşrada asayişin sağlanmasında nispeten bir gelişme sağlamıştır. Ancak yaşanan mali krizler, tüm devlet kurumlarında olduğu gibi *zaptiye* teşkilatını da olumsuz etkilemiş; özellikle taşradaki *zaptiye birliklerinin* kurulması kolay olmamıştır. Bu sebeple *zaptiye* teşkilatı, özellikle kırsal kesimdeki asayiş sorunlarını çözmede istenen etkinliği sağlamada -özellikle savaş ve isyan dönemlerinde- yetersiz kalmıştır (Sönmez, 2007; Sönmez, 2006, s.205). Bu durum, taşraya özgü yeni bir yapının oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Taşrada asayişin sağlanması, güvenlik, istihbarat ve cezaî işlerin yürütülmesi amacıyla, 1869 yılında *Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi* kabul edilmiştir. Bu nizamname ile yapılandırılan *Zaptiye Nezareti* bünyesinde, taşrada görev yapacak yarı askerî niteliğe sahip *Jandarma Teşkilatı* kurulmuştur. Bu teşkilat, büyük bir ihtiyacı karşılayarak devletin yereldeki otoritesini güçlendiren önemli bir işlev görmüştür (Bozdağlıoğlu, 2010, s.40). Böylece, 1879 yılına gelindiğinde, Osmanlı güvenlik yapısı, *jandarma teşkilatı* ile *zaptiye (polis) teşkilatının* birlikte oluşturduğu ikili bir yapı haline gelmiştir.

Bu kapsamda 1909 yılında yeni bir asayiş ve güvenlik yapılanmasına gidilerek *Zaptiye Nezareti* kaldırılmıştır. *Zaptiye Nezareti* yerine Dâhiliye Nezaretine bağlı *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti* ile Harbiye Nezaretine bağlı *Jandarma Umum*

Kumandanlığı (Jandarma Genel Komutanlığı) kurulmuştur. Nihayetinde her iki kurum da 1919 yılında Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır (Özcan, 2013, s.130).

4.4. Divan-ı Harp (Askeri Ceza Mahkemesi)

Divan-ı Harp, askeri düzenin bozulmasını önlemek, askerî suçların takibini sağlamak ve askerî kişileri yargılamak amacıyla kurulmuş bir yüksek askeri ceza mahkemesidir. Osmanlı'da yerleşik ve köklü bir askerî ceza kanununun ilk tohumu, 1829 tarihli *Kanunname-i Asakir-i Mansure* ile atılmıştır. İkinci adım ise 1837'de *Kanunname-i Ceza* düzenlemesinin kabul edilmesi olmuştur. Bu düzenlemeyle asker mesleği ile ilgili olmayan suçlara Şer'îye Mahkemeleri, askerlikle ilgili davalara ise askerî mahkemeler görevli kılınmıştır. Bu bağlamda en önemli gelişme, 1870 tarihli *Askerî Ceza Kanunname-i Hümayununun* kabul edilmesidir. Bu düzenlemeyle askerlerin her türlü davasına *divan-ı harpler* görevli kılınmıştır (Köksal, 1996, s. 4). Böylelikle 1837 düzenlemesiyle oluşan ikili yapı ortadan kaldırılmıştır (İçen, 2025, s.72).

Karar alma süreçlerini hızlı ve etkin kılabilmek amacıyla, zaman içerisinde divan-ı harplerin yetkileri artırılmış ve askerî suç ve suçluların yargılanmasında daha etkin bir hale getirilmiştir. Örneğin, bu mahkemelerin kararıyla yakalanan firari askerlerin yargılanması ya da görevlerine iadesi hızlı bir şekilde sonuçlandırılmaya başlanmıştır. Sonraki süreçte yargı sistemi sivil ve askerî şeklinde ikiye ayrılmış ve Divan-ı Harbin yetkileri askerî suçlarla sınırlandırılmıştır (Ekinci, 2004, s.162).

4.5. Yeni Cezaevi Sistemi

1871 yılında çıkarılan *Islahhaneler Nizamnamesi* ile gerçekleştirilen önemli bir reformla Osmanlı ıslah ve cezaevi sisteminde birçok değişiklik yapılmıştır. Örneğin bu düzenlemeyle bütün ıslahhaneler tek çatı altında toplanmıştır. Yine Nizamnameye göre 5-13 yaşları arasındaki kimsesiz çocuklar ile suç işlemelerine rağmen hapisanelerde kalmaları uygun görülmeyen 13 yaşından küçük çocuklar ıslahhanelere alınmaya başlanmıştır. Islahhanelerdeki bu çocuklar mesleki eğitime yönlendirilmiş ve böylece topluma kazandırılmalarına çalışılmıştır (Bkz. Bayrak Ferlibaş, 2013; Öztürk, 1999; Unat, 1962),

19. yüzyılda mümkün mertebe hem yeni cezaevleri açılmış hem de mevcut cezaevleri yenilenmiştir. Bu kapsamda cezaevi kayıt sistemi oluşturulmuş, yaş ve cinsiyete göre farklı uygulamalar getirilerek kadın ve erkek mahkûmlar farklı şartlarda tutulmuştur. Ayrıca hapisanelerde meslek kursları açılarak mahkûmların mesleki eğitim almaları sağlanmıştır (Çimendere, 2025. ss.38-41). Ayrıca bu dönemde ceza anlayışında da bir değişim yaşanmış, bedensel cezalar yerini ağırlıklı olarak hapis cezasına bırakmıştır. Siyasi suçlar ve toplumsal düzeni tehdit eden suçlar ise sürgün cezası ile karşılanmıştır (Hanılçe ve Şeyhoğlu, 2020).

4.6. Hafiyelik Teşkilatı

Dünyadaki tüm devletlerde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de hafiyelik ve istihbarat faaliyetleri tarih boyunca var olmuştur. Ancak bu yapı, özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren, modern bir niteliğe kavuşturularak suç işleyen ya da

işleme potansiyeli olan yabancı kişilere yoğunlaşmıştır. Bu yüzyıl boyunca güçlenen hafiyelik sistemi, II. Abdülhamid döneminde çok daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Osmanlı Hafiyelik Teşkilatı, basit suçlardan çok siyasi suçlarla mücadele etmiş ve devlete karşı işlenen suçların önlenmesine odaklanmıştır. Bu özelliğiyle, 19. yüzyılda ortaya çıkan modern istihbarat teşkilatları arasında önemli bir örnek teşkil etmiştir (Deringil, 2014, s.134).

5. Sonuç

Tarihi süreç boyunca suç olgusu, toplumların karşılaştığı en temel sorunlardan biri olmuştur. Farklı coğrafi, kültürel, siyasi ve toplumsal yapılar, suçla mücadelede çeşitli yöntemler ve kurumlar geliştirmiştir. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, üç kıtaya yayılan çok kültürlü ve çok kimlikli yapısıyla, kamu düzenini ve toplumsal güvenliği sağlama hususunda özel bir hassasiyet geliştirmiştir. Devletin kuruluş ve yükselme dönemlerinde etkin olan ve askeri güce dayanan klasik güvenlik yapıları -kapıkulu askerleri, subaşılar ve tımarlı sipahiler- merkezi otoritenin gücüyle birlikte etkili bir şekilde çalışmış ve bu dönemlerde asayişin sağlanmasında ciddi bir sorun yaşanmamıştır.

Ancak gerileme dönemiyle birlikte askerî disiplinin zayıflaması, bürokrasideki rüşvet ve yolsuzluğun artması, Batılı devletlerin Osmanlı iç işlerine müdahaleleri ve geleneksel güvenlik yapılarının yetersiz kalması, Osmanlı asayiş ve güvenlik sisteminin sorunları çözemediği bir duruma gelmesine ve kamu düzeninde ciddi bozulmalara yol açmıştır. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın zamanla düzeni sağlayan bir kurum olmaktan uzaklaşarak sistemin zafiyet noktası haline gelmesi, reform ihtiyacını kaçınılmaz kılmıştır.

19. yüzyılda gelindiğinde, gerileme döneminde mevcut sistemle ortaya konulan çabaların ve alınan tedbirlerin yetersiz kaldığı; sonuçta sorunların çözülemediği bir görüntü ortaya çıkmıştır. İstanbul ve büyük şehirlerde asker, sivil ve yabancı kişilerin işlediği suçlar artmış; taşrada ise özellikle eşkıya ve göçebe aşiretler başlı başına sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda 19. yüzyıl, Osmanlı'da suç ve suçlularla mücadele konusunda bir dönüşümün yaşandığı, modern kolluk yapılarının oluşturulduğu bir dönem olmuştur.

19. yüzyılın dönüm noktası olmasında en kritik aşama ise Osmanlı için kronik bir sorun haline gelmiş olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması olmuştur. Zira Ocağın kaldırılmasıyla, geleneksel asayiş ve güvenlik sistemi için sonun başlangıcı olmuş; yetersizliği görülen geleneksel sistem yerine modern asayiş ve güvenlik sistemi oluşturulma süreci başlamıştır. Bu kapsamda çok sayıda ferman ve nizamname yayınlanarak düzenlemeler yapılmış ve *kefalet*, *mürur tezkeresi* ve *cer kâğıdı* gibi birçok uygulamalar geliştirilmiştir. Özellikle Tanzimat Fermanı'yla, birey hakları ve dolayısıyla asayiş olgusu ön plana çıkarılıp kamu düzeninin ancak güçlü merkezi otorite ile sağlanabileceği ortaya konulmuştur. Bu amaçla özellikle suç ve suçlu algısında değişim iradesi ortaya konulmuştur.

Değişim süreci, Fransız polis teşkilatı örnek alınarak modern nitelikli *zaptiye teşkilatı* oluşturulmasıyla başlatılmıştır. Önce *Zaptiye Müşirliği* ve onun yetersiz kalması sebebiyle *Zaptiye Nezareti* kurulmuştur. Nezaretin kurulmasıyla birlikte, şehirlerde ve taşrada asayiş ve güvenliği sağlama yetkisi tek bir merkezde toplanmaya çalışılmıştır. II. Abdülhamid döneminde ise özellikle taşrada ve şehirlerarası yollarda güvenliği sağlamak için modern nitelikli *jandarma teşkilatı* kurulmuştur. Böylelikle 19. yüzyıl Osmanlısında, İstanbul ve büyük şehirlerde *zaptiye (polis)* ve taşrada *jandarma* olmak üzere ikili bir kolluk ortaya çıkmıştır.

Ancak bu düzenlemeler ve kurumsal dönüşümler, beklenen sonuçları her zaman verememiştir. Gerek kolluk kuvvetleri ve gerekse toplumun yapısı *insan* unsurundan oluştuğu için, özellikle devletin içinde bulunduğu eğitimli insan kaynağı sıkıntısı (kaht-ı rical) başta olmak üzere, yönetim zafiyeti, rüşvet, yolsuzluk gibi yapısal sorunlar, yeni sistemlerin işleyişini önemli boyutta aksatmıştır. Kolluk görevlilerine maaş bağlanması gibi olumlu adımlar atılmış olsa da ücretlerin düşüklüğü, etik eğitimin yetersizliği ve kurum içi yozlaşma gibi sebeplerden dolayı etkili sonuçlar alınamamıştır. Yine Osmanlı'nın klasik dönemdeki adalet ideali, yozlaşan insan unsuruna paralel şekilde yıpranmış, ancak ceza hukuku alanında yapılan yeni reformlar bu aşınmayı tamamen durduramamıştır.

Bunun yanı sıra, özellikle yabancı uyruklu suçluların kapitülasyonlara dayalı imtiyazları kötüye kullanmaları, cezasızlık algısını güçlendirmiş; bu durum hem toplumun adalet duygusunu zedelemiş hem de devletin egemenlik yetkisini tartışmalı hale getirmiştir. Osmanlı yönetimi, bu sorunla mücadelede diplomatik ve hukuki yolları tercih etse de Batılı devletlerin siyasi baskıları nedeniyle çoğu zaman geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamdaki olumsuzlukların kaynağı görülen kapitülasyonların kaldırılması ise ancak Cumhuriyet döneminde mümkün olabilmiştir.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda suç ve asayiş sorunlarıyla mücadelesi, klasik asayiş sisteminin çözülmesiyle birlikte modern güvenlik kurumlarının inşa süreci olarak okunmalıdır. Ancak kurumsal dönüşüm, yapısal ve insan kaynağı sorunlarıyla iç içe ilerlemiş; bu da reformların etkinliğini sınırlamıştır.

Kaynakça

- Akdağ, M. (1947). Yeniçeri ocak nizamının bozuluşu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(3), 291-309.
- Aksın, A., ve Maral, E. (2016). Osmanlı Devleti'nde ırza ve namusa yönelik işlenen suçlar ve uygulanan cezalar (1789-1850). *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri* içinde (Cilt 1, ss. 819-829). İstanbul.

- Aksın, A., ve Baytimur, S. O. (2018). Osmanlı Devleti'nde toplumsal suçlar ve cezalar (1789-1839). *XVII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri* içinde (Cilt 8, ss. 395-430). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Asan, H. (2016). Devlet, aşiret ve eşkıya bağlamında Osmanlı muhacir iskân siyaseti (1860-1914). *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 34-61.
- Baş, Y. (2014). Merkez ve taşrada yerleşik yeniçeri-halk çekişmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 324-365.
- Bayrak Ferlibaş, M. (2013). Bir sosyal sorumluluk projesi: Tuna vilayeti ıslahhaneleri. *Belleten*, 77(279), 573-636.
- Baytimur, S. O., ve Öncel, İ. (2022). Menteşe bölgesinde eşkıyalık olayları ve nizamaya aykırı suçlar (1789-1808). *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(26), 315-328.
- Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Benzer, Z. (2024). XVIII. yüzyılda Anadolu'da konargöçer aşiretlerin yaylak-kışlaklara göçleri esnasında yaşanan bazı problemler ve alınan tedbirler. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 5(2), 235-242.
- Beydilli, K. (2012). Vak'a-i Hayriyye. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 42, ss. 454-457). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2010). Osmanlı modernleşmesinde güvenlik ve asayiş politikaları. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, (11), 35-56.
- Cebeci, D. (1998). *Osmanlı Devleti'nde ihtisab ağalığı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ceylanlı, Ş. (2011). Osmanlı ordusunun bozuluşu ve çöküşü. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (22), 159-180.
- Çadircı, M. (1980). Tanzimat'ın ilanı sırasında Anadolu'da iç güvenlik. *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 13(24), 49-52.
- Çelebi, K. (1980). *Mizanü'l-hakk fi-ihtiyari'l-ehakk* (O. Ş. Gökyay, Haz.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser. (Orijinal basım tarihi 1656).
- Çimendere, M. (2025). *Tanzimat döneminden günümüze Türk ceza hukukunda hırsızlık suçunun temel şeklinin tanımlanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Çolak, S. (2010). Kethüdâ Mehmed Said Efendi'nin Karadeniz Boğaz yamaklarının isyanına dair notları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 401-426.
- Davison, R. H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda reform 1856-1876* (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Papirüs Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 1963).
- Demirtaş, M. (2017). XIX. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da kamu düzenini bozan gruplara karşı yürütülen mücadele. *Belleten*, 81(291), 481-524.
- Deringil, S. (2014). *İktidarın sembolleri ve ideoloji: II. Abdülhamid dönemi* (G. Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Dıvrak, U. (2022). Osmanlı Devleti'nde suç ve ceza: Hatt-ı hümayunlara göre İstanbul'a gönderilen uzuvlar (18. ve 19. yüzyıl). S. Nurdan ve M. Özler (Ed.), *Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti içinde* (ss. 1467-1484). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Durkheim, É. (1983). *The division of labor in society*. New York: Macmillan.
- Ekinci, E. (2004). *Osmanlı hukuku*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Emecen, F. (2013). Yamak. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 43, ss. 310-311). İstanbul: TDV Yayınları.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Tarihçe*. <https://www.egm.gov.tr/tarihce> adresinden erişildi.
- Erdinç, Ö. (2020). Osmanlı ülkesindeki İngiliz konsolos ve vatandaşlarının hukukî sorunlarına dair tespitler (1858-1860). *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 86-134.
- Foucault, M. (2000). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 1975).
- Fulin, N. (2019). Osmanlıda rüşvet ve cezası. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 26-36.
- Görgülü, T. (2021). Suç ve suçlu davranışına kuramsal bir bakış: Psikolojik bakış açısıyla adli sistemde psikolojik değerlendirme ve uygulamaları. *Akademik Açı*, 1(1), 59-70.
- Göver, İ. H., ve Şenol, D. (2021). Toplumsal bir olgu olarak suç: Sosyolojik bir analiz. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(2), 191-208.

- Güneş Yağcı, Z. (2015). Osmanlı toplumunda mahallenin dışındakiler: Bekâr odaları ve bekârlar. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 65-85.
- Hacısalihoglu, M. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda zorunlu askerlik sistemine geçiş: Ordu millet düşüncesi. *Toplumsal Tarih*, (164), 58-64.
- Hanılçe, M., ve Şeyhoğlu, E. (2020). Osmanlı Devleti'nde bir ceza infaz kurumu olarak hapisaneler ve kadınlar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 405-436.
- İçen, E. (2025). Osmanlı Devleti'nde idâre-i örfiyye rejimi ve divan-ı harpler. *Anasay*, (32), 61-86.
- İnalcık, H. (1986). İmtiyazat. *Encyclopaedia of Islam* içinde (Cilt 3, ss. 1179-1189). Londra: Brill.
- İnalcık, H. (2017). Osmanlı hukuk sistemi üzerine. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet* içinde (ss. 201–224). İstanbul: Kronik Kitap.
- İslamoğlu, A. (2019). Osmanlı Devleti'nde kadılık kurumunun tarihsel gelişim süreci. *Adalet Dergisi*, (62-63), 67-84.
- Kalaycı, İ., & Kızılkaya, O. (2013). Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti ve yerleşim birimleri üzerine bir değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 361-378.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı nüfusu (1830–1914): Demografik ve sosyal özellikleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kavaklı Kundakçı, S. (2017). Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra devam eden “yeniçerilik gayretkeşliği” üzerine bazı düşünceler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 20-42.
- Kaya, H., & Çerkezoğlu, C. (2024). Ordu-millet Türklerde asker alma ve asker olma. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(36), 1-37.
- Kaya, K. (2006). 19. yüzyılda Anadolu'da iç güvenlik sorunları ve voyvodalar. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, (19), 239-255.
- Koçi Bey. (1972). *Koçi Bey Risalesi* (Z. Danışman, Haz.). İstanbul: MEB Yayınları. (Orijinal basım tarihi 1640).

- Konan, B. (2006). *Osmanlı Devleti'nde yabancıların kapitülasyonlar kapsamında hukuki durumu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köksal, O. (1996). *Tarihsel süreci içinde özel bir yargı organı olarak divan-ı harb-i örfiler (1877-1922)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kütükoğlu, M. S. (2006). Mürur tezkeresi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 32, ss. 60-61). İstanbul: TDV Yayınları.
- Lüleci, A. (2018). Yük taşımacılığında devlete isyana: Ermeni hamallar. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3, 230-248.
- Ortaylı, İ. (2000). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Örki, H., ve Pulat, H. (2024). Dilenciliği yönetmek: 19. yüzyıl Osmanlı merkezinde suç, sapma ve sosyal kontrol kavramları bağlamında dilencilik. *Gazi Akademik Bakış*, 18(35), 307-328.
- Özcan, A. (2013). Zaptiye. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 44, ss. 128-130). İstanbul: TDV Yayınları.
- Öztürk, C. (1999). Islahhane. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 19, ss. 190-191). İstanbul: TDV Yayınları.
- Öztürk, S. (2014). *XIX. yüzyıl Osmanlı ceza sisteminde dönüşüm: Zindandan hapisaneye geçiş* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Pamir, A. (2002). Kapitülasyon kavramı ve Osmanlı Devleti'ne etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(2), 79-119.
- Poyraz, Ö., ve Öner, M. (2021). II. Mahmut döneminde askerî personele uygulanan ağır cezalar (1823-1826). *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 37-62.
- Pullukçuoğlu Yapucu, O., ve Kurmuş, O. (2022). Klasik düzende Osmanlı taşrasında sipahi olmak. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37(1), 423-443.
- Reyhan, C., ve Sert, S. (2021). Asakir-i zaptiyeden jandarmaya; Osmanlı kamu düzeninde mahalli asayiş ve emniyetin korunmasında güvenlik kurumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40(70), 407-447.

- Sezer, H. (1997). Yeniçeri ocağının kaldırışının taşraya yansıması (1826-1827). *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19(30), 215-238.
- Sonyel, S. R. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda koruma (protege) sistemi ve kötüye kullanışı. *Belleten*, 55(213), 359-370.
- Sönmez, A. (2006). Zaptiye teşkilatının düzenlenmesi (1840-1869). *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(39), 199-219.
- Sönmez, A. (2007). Osmanlı Devleti'nde iç güvenliğin dönüşümü: Zaptiye teşkilatından jandarmaya. 38. *ICANAS Bildirileri* içinde (Cilt 6, ss. 2855-2865). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Sönmez, H. M. (2015). Osmanlı Devleti'nin çöküş nedenleri. *Tarih Kritik Dergisi*, 1(1), 49-52.
- Şahin, T. (2017). *Celali kuşatması altında Bursa* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tanzimat Fermanı. (1839). *Gülhane Hatt-ı Hümayunu Orijinal Metni*. <http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/belgeler/233.pdf> adresinden erişildi.
- Tekin, Z. (2015). Osmanlı İstanbul'unda dilencilik. *Antik Çağ'dan Günümüze İstanbul Tarihi* içinde (Cilt 4, ss.455-461). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Tozduman Terzi, A. (2017). Osmanlı şehir hayatının önemli bir kurumu: Muhtesiblik. *Osmanlı Toplumunda İdari Kurumlar* içinde (ss. 45-68). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Turna, N. (2011). İstanbul'un veba ile imtihanı: 1811-1812 veba salgını bağlamında toplum ve ekonomi. *Studies of The Ottoman Domain*, 1(1), 1-36.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. <http://www.sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların uygulanışına toplu bir bakış. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, (6), 325-341.
- Unat, F. R. (1962). Niş ıslahhanesinin kuruluş tarihini aydınlatan bir belge. *Mesleki ve Teknik Öğretim*, (114), 5-6.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Uzunçarşılı, İ. H. (2019). *Osmanlı tarihi I. cilt (Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yancı, Ü. (2023). Suç cetvelleri verilerine göre Osmanlı Devleti'nde suç ve suçlular: Sivas vilayeti örneği (R.1329/M.1913-1914). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9(2), 258-297.
- Yıldız, A. (2012). *Suç ve ceza sosyolojisi: Osmanlı'dan günümüze*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Yılmaz, B. (2022). Trabzon vilayetinde meşhur eşkıyalar (1876-1919). *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 151-167.
- Yüksel, A. (2017). Yeniçeri ocağı, bozulma ve casusluk. *Journal of History Studies*, 9(2), 271-296.
- Zürcher, E. J. (2005). Teoride ve pratikte Osmanlı zorunlu askerlik sistemi (1844-1918). *Savaş, Devrim ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi 1908-1928 içinde* (E. Aydınoglu, Çev., ss. 87-104). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedirler. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Fighting Crime in the 19th Century Ottoman Empire

Extended Abstract

1. Introduction

The multi-ethnic and multi-cultural structure of the Ottoman Empire posed a structural challenge to maintaining security and order throughout its history. By the 19th century, the erosion of central authority, the deterioration of military discipline, and the institutional corruption of security forces—particularly the Janissary Corps—severely undermined the state's capacity to maintain public order. This situation led to an increase in crime rates and a diversification of crime types among various segments of society, including military personnel, civilians, and foreign nationals. This study focuses on the modernization efforts and crime-fighting strategies initiated by the Ottoman State to re-establish social order within this chaotic environment.

2. Methodology

This study examines the 19th-century Ottoman public security system using historical analysis and qualitative research methods. The following methodological steps were taken:

- Periodical Analysis: The 19th century, a period of transition to a modern policing system, is analyzed within the framework of political and legal transformations (Tanzimat, Islahat, etc.).
- Conceptual Framework: The concepts of crime and criminal are analyzed by categorizing them according to the characteristics of the perpetrators (military, civilian, foreign).
- Institutional Examination: The establishment of the High Command of Gendarmerie (Zaptiye Müşirliği), the Ministry of Gendarmerie (Zaptiye Nazırlığı), and modern police/gendarmerie organizations are analyzed within the scope of the state's "regulatory adaptation" process.

Literature Review: Institutional and legal changes in the fight against crime are evaluated through legal regulations of the period, ordinances (nizamnames), and academic literature.

3. Results and Discussion

The primary findings obtained from the research are as follows:

- Military Corruption and Security Vacuum: The fact that classical institutions like the Janissary Corps became perpetrators of crime rather than providers of security forced a shift in the state's security paradigm. The Auspicious Incident (Vaka-i Hayriye) in 1826 served as a turning point for the abolition of this corrupt structure and the construction of a modern system.
- Institutional Modernization: Throughout the 19th century, the state attempted to professionalize law enforcement agencies through supra-structures such as the Zaptiye Müşirliği and Zaptiye Nazırlığı. The foundations of the modern police and gendarmerie forces were laid during this era.
- Legal Transformation: The strategy aimed to strengthen not only physical force but also the judicial infrastructure. In the process starting with the Tanzimat, definitions of crime were clarified, and rehabilitative approaches (e.g., reformatories/islakhaneler) began to be discussed in the penal system.

- Limiting Factors: The reforms could not be implemented at full capacity due to the financial difficulties of the period, external political pressures, and the judicial complexities brought about by the capitulations. The state remained in a continuous cycle of "regulatory adaptation" in its struggle against crime.

4. Conclusion

The 19th-century Ottoman strategy for combating crime represents a painful but determined transition from traditional methods to modern state mechanisms. The regulations of this period formed the institutional legacy of modern Turkey's public order and security system.